

Жмеринка

центр зародження радіоаматорства в Україні

Вінниця

2016 рік

Жмеринка

центр зародження радіоаматорства в Україні

Вінниця
Радіоінформ

В.Марценюк, ut8nv

М929 Жмеринка – центр зародження радіоаматорства в Україні – Вінниця: Радіоінформ; 2016 – 52 с.

Видання містить короткий огляд історичних подій і обставин виникнення міста Жмеринки та початку роботи в ньому двох аматорських радіостанцій „іскрового” телеграфу. Матеріал брошури присвячено 105-річному ювілею знаменної дати в історії радіоаматорського руху України.. Книга може бути корисна широкому кругу радіоаматорів і специалистам в области історії радіотехніки.

ISBN 978-2375-11-4

© Марценюк В.П.

© Видавництво «Радиоинформ»

Зміст

1. З історії міста Жмеринка.....5

2. Перший радіоаматор України.....16

3. Про радіоаматорів міста Жмеринка....43

1. З історії міста Жмеринка

Історично місто Жмеринка складалась із різних поселень, які у своїй більшості зберегли свої назви. На схід від залізниці розмістилась власне саме місто Жмеринка, на північний схід – село Велика Жмеринка, на південний схід — село Петрівка, ще південніше село Корчівка. Безпосередньо до міста прилягають села Мала Жмеринка, Леляки, Тартак, Подільське та селище міського типу Браїлів. В історичних матеріалах згадується про Жмеринку на початку XVIII століття, як про село Браїлівської волості, Вінницького повіту, Подільської губернії.

Поступово Росія наближалась до Європи, щоб наприкінці 1860 рр. влитись у круговерть європейського ринку. Ліквідація традиційного російського бездоріжжя стала одним з найважливіших питань у найвищих урядових Інстанціях. Український хліб потрібно було вивозити. Росія встигала через південні порти пропускати тільки 3 мільйона чвертей пшениці, а прагнула довести свій експорт до 10 мільйонів. Про це писали царю земельні магнати, не

втрачаючи надії заявити про себе у європейській торгівлі. Крім торгівлі, будівництво залізниці в напрямку моря мало і стратегічну мету. До усього іншого у другій половині XIX століття, Подільська губернія стає центром цукрової промисловості царської Росії, що також призвело до потреби будівництва залізниці для доставки цукру у центри імперії. На той час в губернії нараховувалось 29 цукрових заводів.

Новий керівник шляхів сполучень царської Росії енергійний генерал П.Мельников створив проект мережі головних колій європейської Росії, в тому числі від Москви до Одеси. Будівництво колії від Києва на Одесу через Козятин, Жмеринку, Балту очолило товариство «Де-Врієр і К°», яке будувало цю залізницю простим підрядним методом. За умовами рельєфу залізниця пройшла через ліс між селами Велика і Мала Жмеринка. У 1866 році імператор затвердив будівництво залізниці від Києва до Балти з вітками до Волочиська і до Бердичева. Особлива роль у цьому проекті була приділена вузловим станціям.

Найвигіднішою для побудови вузлової станції, яка з'єднувала напрями Балта-Волочиськ-

Козятин-Бердичів стала територія між селами Велика та Мала Жмеринка. Цьому сприяло те, що відбулась відміна кріпосного права, яка за часом співпала з досить-таки масштабним будівництвом залізниці. За царським указом для її будівництва відводились землі з володінь різних власників. 1886 року у громади села Велика Жмеринка для будівництва Києво-Балтської залізної дороги було на платній основі вилучено більше 38 десятин землі.

У зв’язку з будівництвом залізниці Київ - Балта у 1865 була заснована Жмеринка, як велика вузлова станція Правобережжя. Станція розташовувалась між селами Мала та Велика Жмеринка на місці вирубленого дубового пралісу, Рух поїздів по залізниці Одеса - Жмеринка - Київ розпочався 8 червня 1870 р., по залізниці Жмеринка-Волочиськ - у вересні 1871 року, по залізниці Жмеринка-Могилів-Подільський – 30 вересня 1892 року. Жмеринський вокзал побудовано на зламі XIX і XX століть. Його внесено у 1999 році до реєстру державних архітектурних пам'яток національного надбання.

«При станции Жмеринка образовался

поселок, частью составляющий железнодорожную колонию, а частью вызванный к жизни спросом на разного рода услуги» со сторони железнодорожного персонала. Само местечко Жмеринка находится в двух верстах от станции и носит название Малой Жмеринки» - читаємо в книзі: П.Н.Андреева. Иллюстрированный путеводитель по Юго-Западным Казенним железнодорогам. - Киев. -1899 г.).

Статус міста Жмеринка отримала 18 листопада 1903 року. У 1904 були визначені його кордони, а з 7 січня 1905 почало діяти міське управління. Першим міським старостою був дворянин Карл Вікентійович Вронський. Свою назву Жмеринка отримала від сіл розташованих по обидві сторони від залізничної колії — Велика і Мала Жмеринка. Що ж до походження самої назви, то існують різні версії: одні дослідники вважають, що вона походить від польського вислову «жму руку», сказаному при зустрічі двох переможців, інші вбачають її в тому, що на території сучасного міста було поселення, в якому жили гончарі, які з глини виготовляли різний посуд — «*жали ринки*». Ще є гіпотеза, що «*джемері*» —

це густий темний ліс, хащі, на місці якого виникли ці поселення. Та найбільш ймовірною є наступна версія.

Давньогрецький історик Геродот свідчить, що подільська земля була відома світові ще за п’ять сторіч до нашої ери.. Він згадує алозонів і неврів, які заселяли ці землі. З його праць ми дізнаємось, що південь України в ті далекі часи населяли кіммерійці, яких ассірійці називали "GIMMIR" (або "ГІММІР"). В українській мові (як і в інших слов'янських мовах) звук "ж" чергується із звуком "г". Можливо звідси і пішла назва поселень наших далеких предків. Вона збереглася у назвах подільських поселень Чемеринці, Чемер, Чемериси, в назві трави чемериці, одежі-чемерки, а, можливо, згодом і назві поселення - Жмеринка.

Історичне коріння міста Жмеринки генетично визначається двома сусідніми селами: Великою і Малою Жмеринками. Розміщення ж вузлової станції не в селищі Браїлів, чи в іншому місці, було пов'язане з відомим подружжям Карлом і Надією фон Мекк. Їх маєток знаходився в Браїлові (нині тут профтехучилище). Карл проектував залізницю, що будувалась. Він хотів вузлову станцію

розмістити ближче до свого маєтку і своїм задумом поділився із дружиною. Мудра Надія Філаретівна тактовно йому запропонувала, що було б добре, щоб станційна кіптява і шуми були десь подалі від Браїлова, десь між селами Великою і Малою Жмеринками. Тим більше, що громада села Велика Жмеринка погодилась на вилучення з цією метою 38 десятин землі.



Місцеві поміщики також продавали землю оцінювальній комісії, яка скупляла землю для міста. Велась інтенсивна робота по розширенню майбутнього міста за рахунок земель села Великої

Жмеринки. З ростом і розширенням вузлової станції йшло розширення її служб, ріст нових вулиць від станції в бік Великої і Малої Жмеринки. Невдовзі в пресі з'явились публікації про перейменування поселення і станції в «Татьянино», в честь великої княжни. Справа з перейменуванням затягувалась, і важко передбачити, чим би вона закінчилась, якби в неї не втрутився сам Імператор Всея Русі. В 1903 році цар Микола II приїжджає до Жмеринки подивитись на вокзал, що з'єднує чотири сторони світу. Він був побудований з великим розмахом — це була одна із найвеличніших станцій країни. Творіння З.І.Журавського (1902—1904 рр.) у співавторстві В.Рикова, І.Беляева імператору сподобалось.

Цитата з виписки журналів Комітету Міністрів від 4-21 січня, листопада 1903 р. № 3008 пункт III.

„Представить вновь образованному городу в течении первых 10 лет льготы:

Освободить от казенних пошлин сделки по приобретению городом земель. Не возлагать на городские средства производства пособий казне: а) пособий на содержание центрального

управлення Министерства Внутренних Дел; б) на полицейское управление Империи; з) освободить городскую кассу от участия в расходах местного и губернского по городским делам Присутствія”.

Пільги імператора були вкрай потрібні для новоутвореного міста. Така увага імператора служила добрій справі і молодому місту.

Місто в своїй забудові не мало єдиного плану, воно розбудовувалось хаотично по обидві сторони від залізниці. В бік Великої Жмеринки заселялась Графська вулиця за ім'ям графа Д. Гейдена. Він віддавав свої землі під забудову міста, на будову дільничної земської лікарні, а в період імперіалістичної війни — земельну ділянку, суміжну з лікарнею — на будівництво холерного бараку на 50 ліжок.

Залізниця з її вокзалом стала центром міста І розділила його на дві частини зі своїми вулицями й окремими районами. Від містка через річку дорога звертала на північний захід, потім бігла Грисяним ліском. Вздовж неї почали селитися робітники залізниці - недалеко ходити на роботу. Корчували ліс під садиби, городи, назвали вулицю і весь район Корчівкою. Протилежна від

Могилівської платформи частина міста мала такі основні райони: Угольник, Кавказ, Корчівка. З протилежного боку залізниці розташовувались райони товарної станції: Заріччя, Петрівка і центр міста. Приватна власність на землю, майнова нерівність обумовили стихійну забудову міста, контрастність між вулицями, населеними представниками заможних людей та простолюду. Протиріччя і складність суспільного життя знайшли свій відбиток і в мистецтві, зокрема в архітектурі. Жмеринка забудовувалась дещо хаотично і в прямій залежності від вимог залізниці.



Скажімо, на південь, подалі від залізниці і

паровозів з їх гуркотом і димом, до Великої Жмеринки простяглась вулиця, вздовж якої почали будуватись знатні люди, дворяни Галіцинський, Вронський, Бушкевич. Вулицю назвали Графською. Суттєвою частиною міста був єврейський торгово-ремісничний «Штетл» - містечко, а це вулиці Графська, Вокзальна, Базарна, Банківська, Єврейська. Вигляд Жмеринки став виразно містечковий. Деякі будинки збереглись нині на вулицях Київській, Урицького, Центральній.

Як відомо люди з давніх давен селились біля річок. А про те що була річка біля міста свідчать фахівці водопостачання: на великій глибині вона протікає і тепер. А в ті давні часи вона звивалась з північного сходу на південь. Про це свідчать назви околиць міста, які залишились в пам'яті пізніших поколінь, наприклад, таке як Заріччя.

Найперша письмова згадка про Жмеринку датується 1623 роком. У збірнику документів «Polska XVI wieky» в томі десятому, що носить назву «Ziemie ruskie», знаходимо такий запис: «Декрет між кам'янецьким єпископом і капітулою позивачами Потоцькими, покликаними до

піднесення сум із маєтків сіл Махновець, Семаковець, Новоселиці, Жмеринець і м.Брайлова, власних, церковних, і про відступлення з тих маєтків».

Загалом польські джерела подають назву нашого міста по-різному: Zmievzynka, Zmevinka. Із них дізнаємося, що той давній Жмеринець належав Стефану Потоцькому, як і слобідки й хутори, що навколо. Видавши доньку за пана Свійковського, Потоцький віддав їх зятю як віно. Та шлюб був невдалим. Після розірвання його Октавія вийшли заміж за графа де Шуазель Гуф'є. Ця родина володіла маєтностями Жмеринки найдовше.

Що являла собою Жмеринка у 19-му столітті? «Словник географічний Королівства Польщі» під редакцією Броніслава Хлебовського, що вийшов у Варшаві 1895 р., подає такі дані: «Жмеринка - велике село біля витоків річки Баран, притоки Бугу, Вінницького повіту Подільської округи. Село має 600 будинків і 890 мешканців, церкву і однокласну школу (2 вчителі і 30 учнів). У Жмеринці військові казарми, аптека, кілька лікарів, паровий млин, склади машин, пошта, телеграф та

інше. 939 десятин орної землі, 812 десятин власної. Поліцейська округа включає три громади повіту Браїлова, Станіславчика і Тиврова. Село забруковано у більшій частині і має шосе, що веде до військових казарм. Жмеринка - важливий торговельний центр для оточуючої провінції. Станція Жмеринка Київсько-Одеської залізниці між Браїловом і Ярошенкою на відстані 250 верст від Києва і 362 до Одеси. З Жмеринки виходять лінія до Волочиська довжиною 150 верст і до Могилева довжиною 108 верст».

В кінці 60-х років XX століття під час земляних робіт пов'язаних з будівництвом басейну біля стадіону "Локомотив" були знайдені знаряддя праці первісних людей: зубила, скребки, крем'яні сокири, долота, а також черепки гончарних виробів, дивна статуетка, що нагадувала жінку. Отже на території міста жили наші пращури ще в сиву давнину. На території, що прилягає до міста є пам'ятник археології поселення трипільської культури. В 12 км від Жмеринки біля села Межирова збереглися вали Скіфського городища, а біля Станіславчика - ще й досі височить козацька могила - свідок відчайдушної боротьби

українського народу за незалежність. Саме тут пролягав давній Кучманський шлях.

Територія сучасного міста обласного підпорядкування Жмеринка складає 1826 га, в тому числі під забудовою 1272 га. Площа зелених насаджень - 412 га. Місто має 290 вулиць і провулків загальною довжиною 95 кілометрів. Населення складає біля 40 тисяч осіб (за переписом 2000-го року).

2. Перший радіоаматор України

На початку березня 1914 року на станції Жмеринка Південно-Західних казенних залізниць був арештований службовець київського залізничного телеграфу Сергій Степанович Жидковський, який побудував у себе будинку аматорську радіостанцію (АРС) бездротового телеграфу і був підозрюваний у перехопленні радіограм місцевої військової станції "іскрового" телеграфу. "Винахідник або шпигун?"... - майоріли тоді заголовки матеріалів багатьох газет.

Приведемо (у сучасному написанні) деякі з газетних витримок 1914 року:

- "Під час обшуку... знайшли багато записів, з яких видно, що Жидковський зносився із Жмеринки з Берліном, Гамбургом, Парижем і іншими містами за кордоном" ("Російське слово" від 16 березня);

- "У квартирі Жидковського знайдена прекрасно обладнана станція бездротового телеграфу. Арештований вважався молодим винахідником..." ("Петербурзька газета" від 16 березня);

- "У Жмеринці раптом перестав працювати телеграф у той час, коли йшли секретні військові телеграми. Отут і з'явилася підозра, що телеграф зіпсований навмисне Жидковським, щоб перехоплювати військові телеграми й передати їх по своєму бездротовому телеграфі за кордон" ("Новий час" від 18 березня);

- "Жидковський обладнав свою станцію за 200 рублів, тоді як виготовлення такої станції обходиться в кілька десятків тисяч рублів" ("Петербурзька газета" від 19 березня);

- "... винахід давно були продемонстрований на деяких конкурсах у Парижу й Відні" ("Вечірній час" від 21 березня);

- "... радіотелеграфний апарат його не примітивний і не саморобний, а системи Марконі, коштує дорого, але їм не куплявся, а отриманий через кордон" ("Новий час" від 21 березня).

Разом з тим, преса відзначала, що "... існування й робота саморобної станції бездротового телеграфу не становили таємниці й були добре відомі не тільки залізничному начальству, але й жандармської поліції, ... тому що Жидковський не тільки не приховував своїх успіхів,

але, навпаки, хвалився ними" ("Російське слово" від 18 березня).

У дійсності ж не було ні новітніх винаходів в області радіотелеграфії і їхньої демонстрації на конкурсах (виставках) за кордоном, ні переписки з Марконі і його допомоги, ні закордонного походження виявлених апаратів, а тим більше шпигунства. Мала місце аматорська радіостанція (АРС), щоправда, з досить гарними для того часу технічними характеристиками, сконструйована й виготовлена С.Жидковським, і використовувана їм винятково в аматорських цілях.



Ще в 1909 році, під час навчання в Київському технічному училищі залізничного транспорту, Сергій Жидковський весь свій вільний час віддавав радіоаматорству й

вивченню основ радіотехніки, що зароджувалася. У цей період він з великим захопленням працював над дослідженням властивостей різних детекторів і розробив кілька конструкцій детекторних приймачів. По закінченню училища в 1910 році молодий радіоаматор був зарахований на дворічну практику в Службу телеграфу при станції Жмеринка Південно-Західних залізниць. Після завершення практики й здачі іспитів він з 1 січня 1912 року був призначений доглядачем телеграфу при станції Козятин, а потім - при станції Жмеринка.

Маючи досить гарну теоретичну й практичну підготовку по електротехніці й бажаючи розширити свої пізнання в новій для себе області - бездротової телеграфії - Жидковський відвідував Жмеринську "іскрову" станцію Військового відомства, де одержав перші відомості по складу й роботі радіостанцій. Тоді ж він приступив до конструювання, складання й регулювання своєї АРС, що розпочала працювати навесні 1912 року.

Слід зазначити, що радіотехніка в ті роки (і не тільки в Росії) була ще у відносно зародковому стані, будучи надбанням порівняно вузького кола

фахівців, що працюють у цій області. Але у військовій справі бездротова телеграфія вже мала досить велике застосування. Вступаючи в 1914 році у Першу світову війну царська Росія мала радіозв'язок із союзними державами: у Петербурзі вже працювала 100-кіловатна радіостанція для зв'язку з Англією й Францією, а наприкінці 1914 року була відкрита в Москві й Ходинська радіостанція.

Відоме свідчення письменника Ю.Смолича, що був у Жмеринці на "іскровій" станції, яку відвідував Жидковський: «... Я приїхав у Жмеринку у дванадцятому році й радіостанція вже була. Перебувала вона на території Десятого полку, саме поруч футбольного поля (спочатку ми грали у футбол на території 10-го, а потім перейшли на територію 9-го). Три високих, метрів по 30-40 дерев'яних стовпа, з'єднані вгорі мережею дротів-антен. А під ними невеликий дерев'яний павільйончик із широкими скляними вікнами - сама радіостанція. Під час передач або прийому з павільйончика чутно було тріск і на виходах проводів спалахували іскри, такі ж іскри спалахували вгорі - на антенах. Саме собою

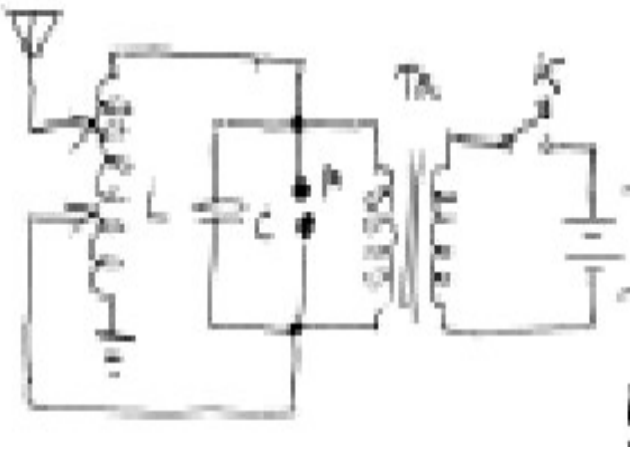
зрозуміло, що було все це дуже примітивно. Називалася станція - "станція бездротового (або "іскрового") телеграфу. І солдати, що обслуговували її, теж так і називалися - "искровики". Від них доводилося чути всілякі новини з театру воєнних дій, а коли почалася революція, то й відомості про події в Петрограді».

Незручністю у веденні радіообміну була відсутність другий працюючої АРС. Тому С.Жидковському спочатку доводилося задовольнятися тільки прийомом радіограм, переданих місцевою станцією Військового відомства. Однак, незабаром була зібрана друга АРС, що Сергій установив на квартирі свого товариша телеграфіста М.М.Бубновского, який жив у двох верстах від нього.

У цей же час, у зв'язку з повідомленнями, що надійшли, про початок використання радіозв'язку на залізницях за кордоном, і з ініціативи начальника Служби телеграфу Керування Південно-Західних залізниць А.А.Коркушко в 1912 році було підняте питання про ознайомлення служби телеграфу з основами бездротової телеграфії й про постановку, хоча б в обмежених

обсягах, дослідів по застосуванню бездротового телеграфу в Росії. При підборі персоналу для майбутніх досліджень з'ясувалося, що на станції Жмеринка служить доглядачем телеграфу С.С.Жидковський, великий знавець радіотелеграфу, який вже працює на цьому поприщі.

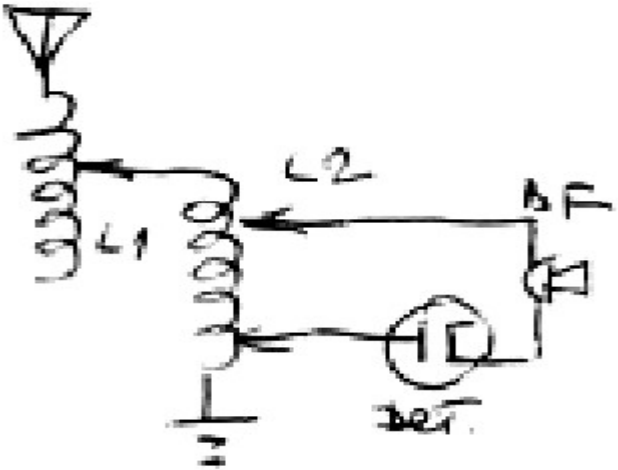
Таким чином, у серпні 1912 року Сергій Степанович відряджається до служби телеграфу в Київ, а з 1 січня 1913 року зараховується в її штат на постійно. Перед ним було поставлене завдання зібрати радіостанцію в службі телеграфу й домогтися прийому сигналів точного часу й метеобюллетеней, переданих радіостанцією Ейфелевої вежі в Парижу. Надалі під керівництвом інженера А.Гера ним була сконструйована й виготовлена в майстерні Служби телеграфу модель переносної радіостанції для проведення дослідів по радіозв'язку поїздів під час руху. Є відомості, що дані радіостанції зацікавили імператорську Академію наук, що запропонувала використовувати їх під час сонячного затемнення в 1914 році



З переводом у Київ Жидковський міг працювати на своїй АРС тільки у вихідні дні, коли він приїжджав додому. Його "іскровий" передавач, побудований з відома А.А.Коркушко, мав максимальну потужність 50 Вт. Він складався із саморобної котушки Румкорфа (обидві котушки якої були занурені в банку з маслом і іскри, що дає довжину, до 150 мм), плоского конденсатора (виконаний із двох металевих пластин розмірів в 0,5 аркуша папера для письма, поміщених у скляну банку), іскрового розрядника (використовувався навпіл розпиляний металевий стрижень, укріплений на порцеляновій підставці), телеграфного ключа й вихідної котушки (що містила 8 витків 5-мм проводу без ізоляції, з'єднаної рухливими контактами с котушкою

Румкорфа й антеною). Основні деталі передавача були закріплені на стелі й стінах приміщення. Живлення здійснювалося від батареї з 10-15 мішкових гальванічних елементів Сименса. На передачу використовувалася Г-подібна антена з похилим зниженням довжиною в 14 сажнів (30 м) і висотою підвісу - 2 і 4 сажні (5 і 9 м відповідно).

Прийом проводився приймачем власної конструкції із трансформаторним зв'язком (їх було виготовлено 2 шт.). Антена складалася з декількох провідників (спочатку - 2, надалі - 5) довжиною 6-7 сажнів, піднятих на висоту 3 сажні. Вхідна котушка приймача була аналогічна вихідній котушці передавача й з'єднувалася рухливим контактом з котушкою L2 (200 витків тонкого проведення в ізоляції, намотаного на картонний циліндр діаметром близько 200 мм). По утворюючій циліндра ізоляція з проводу котушки була знята й по "доріжці, що утворилася," шириною в 3 мм при настроюванні приймача на станцію рухалися рухливі контакти. Детектор був виготовлений зі сталевої голки й піриту, а головні телефони були виготовлені з "капсул" телефонних апаратів, обмотки яких були змінені на опір в 2000 Ом.



На своїй АРС Жидковський проводив експерименти, що не виходять за межі чисто аматорських досвідів: прийом метеобюллетеней з Ейфелевої вежі, які він по проводам передавав у Київ; систематичні спостереження за впливом атмосфери на радіоприйом; прийом на довгих хвилях передач радіостанцій Києва, Одеси, Бобруйська, Берліна, Гамбургу й Парижа.

Вартість однієї ЛРС, за словами Жидковського, дорівнювала близько 50 руб., що становило його двомісячну зарплату (будучи практикантом, він одержував 80 копійок в день). Настільки значна різниця в оцінках вартості його ЛРС, дана пресою (хоча й багато в чому завищена) і фактичної, пояснюється просто.

Відповідно до існуючим розцінкам кристалічний детектор для приймача в магазині коштував 60 руб., вартість його при виготовленні в майстерні складала три руб., а при самостійному його виготовленні витрати ж становили всього 15-20 копійок.

Наприкінці лютого 1914 року завідувач Жмеринською військовою станцією "іскрового" телеграфу капітан К.Старинкевич, що знав про існування АРС С.Жидковського, доніс про цьому місцевому приставові. Пристав при черговій доповіді доповів про наявність на станції Жмеринка ЛРС губернаторові, після чого пішов наказ про арешт Жидковського. І колесо закрутилося! У садибу, де була встановлена в сараї АРС Сергія Жидковського, у неділю 2 березня з'явився, бряжчачи шаблею, ротмістр Козуб у супроводі чинів подільського жандармського управління. Він провів повальний обшук, довго й підозріло розглядав зведення барометричних спостережень і ще раз відзначив, що щогли "являють собою безумовно бездротовий телеграф, цілком придатний для дії".

У результаті Сергій Жидковський був оголошений "небезпечним державним злочинцем" і йому загрожувала страта. Конструктор "підозрілої" радіостанції був запроторений в одиночну камеру Вінницької в'язниці. Йому інкримінувалося (у сучасному написанні) "виготовлення без належного дозволу станції бездротового телеграфу з метою сприяти іноземному уряду або агентові іноземної держави в збиранні відомостей, що стосуються зовнішньої безпеки Росії або її збройних сил, або споруджень, призначених для військової оборони країни". На попередньому розслідуванні, під керівництвом місцевого радіоспеца штабс-капітана Урванцева, були зроблені дослідні роботи на самій радіостанції, які показали можливість прийому ("перехоплення", як було підкреслено в обвинувальному акті) радіограм на великих відстанях.

Почався докладне і серйозне розслідування. Відповідно до попереднього висновку експертів, АРС Жидковського (у сучасному написанні) "вважалася зразково обладнаною, здатною вести розмови". 20 травня 1914 року спеціальна комісія

в складі слідчого по важливих справах Вінницького окружного суду А.Ф.Назаренко, ведучого по цій справі слідство, а також товариша прокурора суду С.М.Пинкевича, начальника пошукового бюро при штабі Київського військового округу підполковника Белевцова й притягнутого як експерта командира 4-ї "іскрової" роти капітана Муращенко провела слідчий експеримент. АРС Жидковського була розміщена на Жмеринській радіостанції Військового відомства й протягом всього вечора здійснювався контрольний прийом радіограм з Києва, Одеси й Бобруйська. Іноді прослуховувалася робота радіостанції, розташованої на Ейфелевій вежі й невідомих англійських, німецьких і французьких радіостанцій. При роботі ЛРС Сергія Жидковського на передачу її сигнали змогла прийняти лише сама Жмеринська військова радіостанція. У процесі експерименту члени комісії були вражені примітивністю приладів, оригінальністю їхнього виконання й надзвичайною легкістю, з якою досягалося настроювання станції.

По закінченню слідчого експерименту, 24 травня Жидковський був ще раз (десятий по

рахунку) допитаний, після чого міра попередження йому була змінена на звільнення з-під варти під нагляд поліції. До цього більше двох місяців він перебував в одиночній камері, побачення не дозволялися, та зрідка надавалися прогулянки, що не збігалися із прогулянками всіх інших арештантів. У таких умовах утримувалися ув'язнені по політичних злочинах.

Після звільнення С.Жидковський продовжив свою роботу в Управлінні Південно-Західних залізниць. Людей, що робили наступне дізнання й слідство у справі Жидковського, не можна дорікнути в тім, що вони поставилися до своїх обов'язків поверхово й несерйозно. Навпаки, протягом цілого року, вони із кропіткою посидючістю збирали всі нові й нові підтвердження "вини" молодого винахідника. Будь-який факт, будь-який документ вони намагалися витлумачити так, щоб додати справі бажаний для них оборот. Навіть лист Жидковського на ім'я редактора журналу "Вісник знання", у якому він справлявся про умови одержання дозволу на установку радіостанції, також було оцінено слідством як

незаперечний факт навмисної незаконності існування "приватної радіостанції".

27 жовтня 1914 року товариш прокурора Одеської судової палати підписав обвинувальний акт про селянина Високолитовської волості, Брестського повіту, села Росна, Сергія Степановича Жидковського, запідозреного в державній зраді й шпигунстві. Обвинувальний акт, викладений за всіма правилами судочинства, на 8 сторінках починається наступним детективним вступом (наведено в сучасному написанні):

"Наприкінці лютого 1914 року завідуючий Жмеринською військовою станцією іскрового телеграфу капітан Кронід Старинкевич випадково довідався від якогось Горлецького про те, що в місті Жмеринці Вінницького повіту, по дорозі до казарм 11-го й 12-го стрілецьких полків, є якісь щогли, по своєму виду схожі на бездротовий телеграф". Далі досить послідовно викладається весь хід подій: як капітан Старинкевич доповів про зроблене ним "відкриття" новопризначеному місцевому приставу С.Александрову, як був спрямований для таємної перевірки "переодягнений нижній чин" і як нарешті поліція

встановила, що таємничі щогли є дійсно не тичинами шпаківень, а щоглами станції бездротового телеграфу... .

18 лютого 1915 року, із благословення Головного управління генерального штабу в особі капітана фон Нідерміллера, над Сергієм Степановичем Жидковським почався "шемякін суд" - на виїзній сесії Одеської судової палати при закритих дверях була заслухана справа про обвинувачення Жидковського в виготовленні без дозволу з метою шпигунства радіотелеграфної станції в місті Жмеринка.

"Дъло N 1360 С.С.Жидковского":

"Учора в виїзній сессії Одеської судової палати при закритих дверях була заслухана справа доглядача служби телеграфу Південно-Західних залізних доріг С.С.Жидковського за обвинуваченням його в виготовленні без належного дозволу з метою шпигунства в місті Жмеринці радіотелеграфної станції... С.С.Жидковський був в березні 1914 року арештований в м.Жмеринка за те, що в садибі Ф.Житника, де проживала мати Жидковського,

устроїв станцію безпроволочного телеграфу з приймачем настільки великої потужності, що міг приймати радіотелеграми з Ейфелевої вежі. Їм же була влаштована радіотелеграфна станція в м.Києві при управлінні Південно-Західних залізниць. ...".

Але цей суд не виправдав надій "творців" гучної справи. Справа в тому, що вони не зуміли зберегти в таємниці всіх своїх натягнутих і підтасованих "доказів", і справа про "підозрілу" радіостанцію потрапила ще до суду на сторінки преси. Ліберальні газети "Російське слово" і "Київська думка" у ті дні досить прозоро натякали на недоумкуватість і упередженість слідчої влади. З'явилися злі карикатури на "зайву ретельність". Навіть права преса (газети "Новий час" і "Киянин") досить обережно говорила про те, що треба перевірити "можливість шпигунства". Справа Жидковського просочилося навіть у закордонні газети, які також, досить зло висміяли "кийкову" політику слідчої влади.

Таким чином, на суді із граничною ясністю з'ясувалася вся неспроможність пред'явлених Жидковському обвинувачень у шпигунстві. Суд

перетворився в комедію, а судді - у жонглерів, що невміло орудують термінами "зовнішньої небезпеки" і "шпигунства". Як не хотілося представникам "правосуддя" розправитися знайомим способом з піонером радіоаматорського руху, вони не могли не зважати на суспільну думку ліберальних кіл. Обвинувачення звелося тільки до порушення С.Жидковським права на дозвіл установки радіостанції (у чому обвинувачуваний визнавав себе винним і до суду), а за обвинуваченням у шпигунстві був виправданий.

Щоб уникнути надто голосного скандалу, вироком суду обвинувачуваний був присуджений до місячного тюремного ув'язнення, що він уже фактично відбув під час слідства. Захисник Жидковського в суді присяжний повірений В.И.Карнаухов був упевнений, що рішення судової палати можна було б оскаржити в Сенаті з метою повної реабілітації свого підзахисного. Однак керівництво Управління залізниць Міністерства шляхів сполучення Росії, не бажаючи продовження яких-небудь розглядів по цьому питанню, рекомендувало в Київ: "... у випадку, якщо останній звернеться за порадою до свого

начальства, слід дати пораду: задовольнитися вироком судової палати й не приносити скаргу в Сенат". Справу швидко зам'яли, але його суспільне значення затушувати звичайно не вдалося.

Щоб відповістити на запитання, чи можливий був вільний розвиток радіоаматорства в царській Росії, звернемося до діючого в той момент законодавству по використанню радіотелеграфних установок. В 1905 році для розробки "Положення про радіотелеграфні станції" була утворена міжвідомча нарада із представників зацікавлених міністерств (військових, морського, внутрішніх справ, фінансів, шляхів сполучення, торгівлі й промисловості). Розроблений нарадою проект "Правил", що складається з 15 статей, передбачає також і виготовлення приватних радіостанцій, був внесений на твердження в Раду міністрів. 13 грудня 1907 року. Рада міністрів ухвалила:

"Просити міністра внутрішніх справ виключити із проекту статті про приватні радіотелеграфні станції, тому що, з одного боку, видання в цей час таких постанов, при новизні в нас радіотелеграфування, навряд чи викликається

практичною потребою, з інший же, обережність вимагала б не встановлювати загальних умов для дозволу приватних радіотелеграфних станцій до всебічного вивчення цієї нової справи й всіх державних, загальних і приватних інтересів". На підставі цієї Постанови Ради міністрів міністром внутрішніх справ 20 лютого 1908 року було затверджено "Положення про радіотелеграфні станції", що складається з 6 статей і передбачало встановлення приватних радіотелеграфних станцій на судах, а на суші - тільки вченим і навчальним закладам для здійснення наукових дослідів і досліджень.

Не було внесено скільки-небудь істотних змін у вітчизняне законодавство й після того, як в 1913 році стало питання про прийом сигналів точного часу й метеорологічних телеграм з Парижа. "Правила про установки установами й приватними особами прийомних радіотелеграфних апаратів для перевірки часу й одержання метеорологічних відомостей" (назва в сучасному написанні) як і раніше встановлювали дозвільний порядок їхньої установки з пильним контролем за їхньою роботою міністерства внутрішніх справ в особі

Головного керування почт і телеграфів (Гупит). Як і колись, установи, особи й організації, що бажають установити радіоприймачі для прийому сигналів Паризької станції, повинні були подати про це клопотання в Гупит з додатком технічного проекту установки, її схеми, короткого опису приладів і антени із вказівкою станції, від якого передбачається приймати сигнали.

З одержанням позитивного рішення по клопотанню, дозволялося провести установку прийомної апаратури, після чого здійснювався її огляд і тільки після цього Гупит видавало власникові дозвільне посвідчення на право експлуатації. Крім усього цього, власник радіоприймача, який одержав посвідчення зобов'язаний був дати підписку наступного змісту:

"Я, підписаний нижче, цим зобов'язуюся зберігати в таємниці зміст випадково прийнятих моєю установкою радіотелеграм, так само як не відкривати стороннім особам, ким і кому радіотелеграми були подані, у чому й даю цю підписку, у противному ж випадку піддаюся відповідальності по всій строгості законів".

Під час обговорення вищенаведених "Правил" виникли певні утруднення у визначенні як переліку карних діянь власників приватних радіоприймачів, так і застосовуваних до них каральних мір. Зрештою прийшли до висновку, що для забезпечення збереження таємниці кореспонденції на приватних осіб варто поширити відповідальність таку ж, як на посадових осіб поштово-телеграфних установ. Відповідно до закону, мірами стягнення, що накладаються за порушення даних "Правил" були: арешт до трьох місяців або грошовий штраф у розмірі до 300 рублів, позбавлення волі на строк від одного місяця до одного року. Крім того, рішенням суду радіоапаратура могла бути конфіскована.

Як видно з вищевикладеного, всі дії С.С.Жидковського були в суперечності з існуючими в той час вимогами по виготовленню й експлуатації радіотелеграфних приладів. І обмеженість розвитку радіоаматорства є скоріше наслідком правової неврегульованості цього питання, ніж відсутністю здатних і ініціативних людей, які бажали за прикладом

С.С.Жидковського, займатися створенням АРС власної конструкції і їхнім застосуванням.

Росія в цьому плані не була виключенням. Слід зазначити, що в ті роки не тільки в царській Росії, а й у багатьох інших країнах (Австрія, Бельгія, Англія, Норвегія й ін.) існувала дозвільна система по влаштуванню приватних радіостанцій. А, наприклад, у Німеччині законодавчим актом до середини 20-х років така діяльність була навіть категорично заборонена. Частковим виключенням було лише законодавство США.

В 1911 році Конгрес США почав розглядати питання про доцільність подальших експериментів на радіохвилях. Довідавшись про це, член Гарвардського радіоклубу Элберт Хаймэн послав сенаторові Уелшову копію своєї наукової праці "Про доцільність проведення радіоаматорами своїх експериментів", що була підготовлена в стінах Гарвардського університету. Ознайомившись із присланою науковою працею сенатор запропонувала Элберту виступити з доповіддю перед членами Конгресу й зробив все можливе, щоб такий виступ відбувся. Хоча на ньому було присутні багато супротивників

радіоаматорських експериментів (представники всіляких комерційних фірм і військового відомства, що займалися радіозв'язком) заборонних рішень прийнято не було, а через рік рішенням Конгресу від 13 серпня радіоаматорство в США було узаконено - т.зв. "Radio Act 1912". Відповідно до даного закону не було потрібно дозволу на влаштування будь-яких радіостанцій, з дальністю дії, що не перевищує відстанні одного штату ("не порушують юрисдикцію інших штатів"). Вищенаведене й сприяло більше ранньому розвитку радіоаматорства в США. Таким чином, де-юро були узаконені радіостанції, що працювали до цього рішення, що також послужило прецедентом і в інших країнах узаконити радіоаматорський рух.

Дії царської "феміди" (арешт, наслідок і суд), мабуть, наклали свій негативний відбиток на подальшу долю Жидковського, як короткохвильовика. Напевно це й пояснює той факт, що серед перших власників тринадцяти позивних АРС, які були видані відповідно до рішення Народного комісаріату пошт і телеграфів

(Нкпит) СРСР від 25.10.1926 року, його прізвища немає.

З 1925 по 1935 роки, уже будучи інженером, Сергій Степанович Жидковський вніс 24 рационализаторсько-винахідницьких пропозицій, майже всі з яких були впроваджені й дали Управлінню Південно-Західних залізниць тисячі рублів економії. Його ім'я було добре відомо й за рубежем. Так наприклад, в 1928 року з Марселя на ім'я Жидковського прийшов лист, у якому редакція журналу "La telegrapfie Jans fils Moderne" просила Сергія Степановича написати статтю-спогад про його радіоаматорську діяльність, але (по відомим читачі проблемам того років) редакція журналу його статті так і не дочекалася.

Подальша доля талановитої людини й піонера радіоаматорського руху на території колишнього СРСР невідома.

3. Про радіоаматорів міста Жмеринка

Аматорським радіозв'язком сьогодні у світі займається біля мільйона чоловік. Це люди, як правило, люди, що прагнуть пізнати теорію й практику такої галузі науки, як радіо. За наявною інформацією, в Україні значиться більше 17 тисяч зареєстрованих користувачів радіостанціями. Наша країна входить у двадцятку найбільш розвинених країн відносно зареєстрованих радіоаматорів. А по співвідношенню радіоаматорів, що активно працюють в ефірі до їхньої зареєстрованої кількості наша країна безсумнівно входить у десятку світових лідерів.

Слід зазначити, що одним з факторів, які стримували розвиток короткохвильового радіоаматорства на території колишнього СРСР була практична відсутність літератури з питань радіо. Ми в основному користувалися журналами «Радіо» і «Юний технік», промислова апаратура для радіоаматорів взагалі не випускалася. У наш час ця проблема, по суті, вирішилась і кожний може придбати практично будь-яку радіоапаратуру (звичайно при наявності

фінансових можливостей).

Відомо, що Жмеринка є великим залізничним вузлом, експлуатація якого пов'язана з використанням великої кількості компактних радіостанцій. У зв'язку із цим, у недалекому минулому радіоаматори міста в основному використовували радіостанції типу «Льон» і «Транспорт», перебудовуючи їх на радіоаматорські діапазони. Перебудова радіостанції «Транспорт» дозволила багатьом з них легально виходити в ефір на діапазоні 144 мгц. Особливе захоплення у навколишніх, за спогадами Юрія Лоінського, UR5NGQ, викликали зв'язки, проведені ним за допомогою радіостанції «Транспорт» з вагона електрички „Вінниця-Жмеринка”.

У той не дуже віддалений час, досить активно працювали репітери на 2-х метровому діапазоні, що дозволяло при потужності всього 5 ват проводити впевнені зв'язки не тільки з радіоаматорами Вінницької, але й інших областей. У цей період багато хто з радіоаматорів міста одержав дозволи на роботу в ефірі. Значну допомогу їм цьому надавали більш досвідчені

товариші Ю.Засідка, UT7NR, А.Окунь, UT3NO, В.Холін, UY2VM. У місті Жмеринка працювало декілька колективних радіостанцій, такі як UK5NAB, UR4NWB. Роботою цих станцій у різний час керували радіоаматори Г.Ф.Левинський і В.Ф.Радченко.

З 1978 року міську колективну радіостанцію UR4NWV очолив А.Д.Окунь, UT3NO.



На коллективці використовувалися саморобні трансивери й підсилювачі потужності. У приміщенні колективної радіостанції проводилися заняття зі школярами міста по вивченню радіосправи й правил проведення радіозв'язку. Колектив радіостанції брав участь у різних змаганнях з радіозв'язку на Україні й у

колишньому Союзі. Незабаром колективна радіостанція під керівництвом А.Д.Окунь стала центром радіоаматорства міста. Тут завжди можна було одержати інформаційну допомогу в конструюванні радіоапаратури. Згодом по різних причинах, на жаль, у тому числі внаслідок відсутності уваги міської влади, такий важливий центр технічного пізнання, як колективна радіостанція в місті Жмеринка вже не працює. У зв'язку з комп'ютеризацією й появою мобільного зв'язку багато радіоаматорів міста відмовилися від використання двометрового діапазону як оперативного радіозв'язку у межах міста й по району.



На даний час радіоаматорську діяльність у місті й районі представляють дев'ять

радіоаматорів, які в основному займаються конструюванням і проведенням радіозв'язків на короткохвильових діапазонах. Вони періодично беруть участь в «круглих столах», змаганнях, радіоаматорських конференціях і хамфестах. До таких радіоаматорів можна віднести А.Д.Окуня, UT3NO, В.В.Березовського, UT9NT, О.Н.Кириленко, US5NDS, Ю.Г.Лоінського, UR5NCQ, И.А.Гапонюка, UR5NKD.





Радіоаматори Д.В.Гарматюк, US5NCI, АА.Кудінов, US5NCF, здебільшого займаються конструюванням різної

радіоаматорської апаратури. Найближчим часом вони планують закінчити виготовлення трансиверів і розпочати активно працювати в ефірі. Трохи менш активні щодо цього радіоаматори В.Г.Лоінський, UR5NKK, і П.Л.Рудяк, US5NEL.

Варто відмітити, що більш активній участі радіоаматорів міста й району в різних радіоаматорських заходах заважає відсутність якісної приймально-передавальної апаратури й, тим більше, гарних антен, які ще й встановити не завжди можливо. Однак, не дивлячись на ці перешкоди, радіоаматори міста брали активну участь у днях активності радіоаматорів Вінниччини, присвячених столітньому ювілею виходу в ефір першої аматорської радіостанції іскрового телеграфу й давали бали в залік для виконання умов диплому на честь цієї знаменної дати.

І на закінчення, хочу відзначити, що ми святкуємо у цьому 2012 році подію величезної ваги, навіть у світовому масштабі. Адже далеко не всі із країн світу можуть похвалитись тим, що в них 100 років тому запрацювала перша аматорська

станція іскрового телеграфу, створена руками умільця-радіоаматора. За цих 100 років у світі пройшла величезна еволюція радіоаматорства від примітивного обміну радіотелеграмами на відстань усього дві версти (біля двох кілометрів) до зв'язків навколо всього Земної кулі й через космос (відбиття від Місяця). У цю справу Сергій Жидковский і інші радіоаматори України приймали та приймають безпосередню участь. Всупереч всім «негараздам» ми всі любимо радіо й завжди з ним в ефірі.

Літературно-інформаційні джерела

1. М.І.Беньківський, М.М.Овчарук, М.М., Зайчук, На перехресті шляхів і доль, Київ, ЕксОб, 2002 р.

2. Г.Члиянц, Наш первый радиолюбитель, Львов, 1981 г.

3. В.Березовский, Радиолюбительство в Жмеринке, газета «Радиоинформ» №7 за 2012 год.

Нотатки радіоматора

Популярне видання

Марценюк Валерій Пантелеймонович

Жмеринка - центр зародження радіоаматорства в Україні

Издательство «Радиоинформ».
Свидетельство субъекта издательской деятельности №3445 от 01.04.09.

Тел. моб. 096-890-50-29.
E-mail: ut8nv@ukr.net
Сайт: mwp.org.ua